

สถานภาพการประกอบอาชีพละครชาตรีเมืองเพชร

เนื่องจากจังหวัดเพชรบุรีมีนาฏศิลป์คนตรีพื้นบ้าน ซึ่งเกิดจากภูมิปัญญาชาวเมือง เพชรบุรีเพื่อการรื่นเริงบันเทิงใจในชุมชนที่อยู่อาศัย จนกลายเป็นขนบธรรมเนียมประเพณี สืบทอดต่อกันมา นอกจากนาฏศิลป์คนตรีจะเป็นการละเล่นทั่วไปแล้ว ชาวเมืองเพชรบุรียัง ใช้นาฏศิลป์คนตรีสื่อสารกับเทพเจ้า สิ่งศักดิ์สิทธิ์อันเป็นที่เคารพตามความเชื่อของคนในสังคม นั้น ๆ ละครชาตรีเมืองเพชรเป็นการแสดงที่ให้ทั้งความบันเทิงใจและเพื่อใช้ในการประกอบ พิธีกรรมทางศาสนา จนกลายเป็นส่วนหนึ่งในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกัน ทำให้เกิดการรวมตัวกัน ตั้งคณะละครชาตรีเพื่อประกอบอาชีพ ซึ่งจะกล่าวถึงสถานภาพการประกอบอาชีพละครชาตรี เมืองเพชร ในหัวข้อต่อไปนี้

1. บทบาทของละครชาตรี
2. คณะละครในเมืองเพชร
3. การถ่ายทอดและสืบทอด
4. ผู้แสดง
5. การดำเนินการจัดการแสดง
6. โอกาสที่แสดง
7. การติดต่อการแสดง
8. ระยะเวลาที่จัดแสดง
9. สถานที่แสดง
10. อัตราค่าจ้าง
11. เวลาที่ใช้แสดง

บทบาทของละครชาตรี

จากการสัมภาษณ์หัวหน้าคณะละครชาตรีเมืองเพชร* ในปัจจุบันพบว่า ละครชาตรีเป็นองค์ประกอบสำคัญในงานเทศกาล งานพิธีกรรมต่าง ๆ ทั้งงานมงคล อวมงคล และที่สำคัญคือ ใช้แสดงเพื่อการแก้สินบนซึ่งจะหาชมได้ในช่วงเทศกาลออกพรรษาคามสถานที่ต่างๆ เช่น บ้าน ตลาด และวัด โดยเฉพาะในวัดมหาธาตุวรวิหารจะมีละครแสดงวันละหลาย ๆ คณะ เจ้าภาพมีทั้งชาวเมืองเพชรบุรีและจังหวัดใกล้เคียง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการแก้สินบนของผู้ประกอบอาชีพการทำนาเกลือและการประมง ซึ่งเป็นอาชีพหลักอย่างหนึ่งของชาวเมืองเพชรบุรีที่เป็นเมืองชายทะเล อาชีพดังกล่าวต้องอาศัยความเอื้ออำนวยจากธรรมชาติ ผู้ประกอบอาชีพจึงมักพึ่งพาการบนบานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ขอบุญนิหารให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ ความสำเร็จ และความปลอดภัย สินบนแต่ละครั้งนอกจากเป็นเครื่องสังเวยแล้วยังมีละครชาตรี ซึ่งเป็นไปตามความเชื่อที่ว่าผู้แสดงละครชาตรีสามารถติดต่อดสื่อสารกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และเป็นที่ยุติกรรมของสิ่งศักดิ์สิทธิ์แล้ว นอกจากนี้ยังช่วยให้งานพิธีต่าง ๆ เกิดความครึกครื้น เป็นเกียรติ และแสดงสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของเจ้าภาพอีกด้วย จึงอาจกล่าวได้ว่าละครชาตรียังคงเป็นที่นิยม และได้รับการสนับสนุน จนกลายเป็นละครประจำจังหวัดเพชรบุรีที่มีคุณค่า และควรแก่การอนุรักษ์ให้อยู่คู่เมืองเพชรบุรีสืบไป นอกจากนี้ ยังเป็นอาชีพหนึ่งที่นารายได้เข้าจังหวัดทำให้ผู้ประกอบอาชีพมีรายได้พอเลี้ยงชีพ ลดปัญหาความยากจน ดังนั้น ละครชาตรีเมืองเพชรยังคงมีบทบาทสำคัญต่อจังหวัดเพชรบุรีในปัจจุบันนี้

คณะละครในเมืองเพชร

เนื่องจากละครชาตรีนิยมแสดงทั้งในงานมหรสพและแก้สินบน การประกอบอาชีพการแสดงละครของเมืองเพชรในปัจจุบัน (พ.ศ.2537 - 2539) เป็นอาชีพที่ทำกันเป็นลำเป็นต้นตั้งถิ่นฐานอยู่เป็นกลุ่ม ๆ ทั้งในเขตอำเภอเมือง อำเภอบ้านแหลม และอำเภอบ้านลาด จากการสำรวจการขึ้นป้ายชื่อคณะซึ่งยังคงทำการแสดงอยู่จำนวน 28 คณะ แบ่งตามถิ่นที่ตั้งได้ดังนี้

* สัมภาษณ์จากหัวหน้าคณะละครชาตรีจำนวน 5 คณะ คือ บุญยิ่ง อุดม, สอิ่ง จันทร์สุข, ดนอม เพชรแท้, ทองหล่อ โดตกุล และประพร น้อยเรือง

1. อำเภอเมือง

กลุ่มละครในเขตอำเภอเมือง จำนวน 3 ตำบล คือ

1.1 ตำบลท่าราบ มี 18 คณะ แยกตามสายตระกูลและลูกศิษย์ได้ ดังนี้

คณะพรหมสุวรรณ คณะเทพนิมาน คณะยอดยาวมาลัย และคณะพิศมัยวิไลลักษณ์ ซึ่งอยู่ในสายตระกูลจันทร์สุข

คณะมณีทิพย์ คณะขวัญเมืองประคิษฐ์ศิลป์ คณะเพชรสุมาพร และคณะพรเทพประสิทธิ์ ซึ่งอยู่ในสายตระกูลมณีทิพย์

คณะประทีนทิพย์ คณะมณีเทพ และ คณะนาฎศิลป์แก้วประสิทธิ์ เป็นลูกศิษย์ของคณะมณีทิพย์

คณะบันเทิงศิลป์ เป็นลูกศิษย์ของคณะแม่ผิวคลองยาง

คณะบุญขี้กษิย์ฉลองศรี คณะปฐมศิลป์ คณะละออศรี คณะชานนท์นาคะศิลป์ คณะเบญจาศิษย์ฉลองศรี และคณะประพรศิษย์ฉลองศรี เป็นลูกศิษย์ของคณะฉลองศรี

1.2 ตำบลเวียงทอง มี 3 คณะ คือ คณะจรจรินทร์นาฎศิลป์ คณะดอนอมตะอากาศศิลป์ และคณะอนงค์ เป็นลูกศิษย์ของนางจิบและนางแจ่ม (ไม่ทราบนามสกุล)

1.3 ตำบลหัวสะพาน มี 5 คณะ คือ คณะขันนาคทศนศิลป์ ซึ่งอยู่ในตระกูลทศนา คณะขจรกฤษันนทา คณะชูศรีนาฎศิลป์ คณะนาฎยานิยมศิลป์ และคณะละม่อมวัยรุ่ง เป็นลูกศิษย์ตระกูลทศนา และครูศรีใส

2. อำเภอบ้านแหลม

มีเฉพาะในตำบลบางแก้วเพียงคณะเดียวคือ คณะสี่พี่น้อง เป็นลูกศิษย์นายดินและนางรับ เพิ่มศิลป์

3. อำเภอบ้านลาด

มีเฉพาะในตำบลท่าสนเพียงคณะเดียวคือ คณะสี่พี่น้อง (ศาลาหมุติ) เป็นลูกศิษย์ นายวิเชียร ตาตงเคราะห์ บุตรชายนางฉัตร และเป็นหลานเขยของนางมอญ ครูละครชาตรีอำเภอบ้านลาด

จึงอาจกล่าวได้ว่าละครชาตรียังเป็นที่น่าสนใจต่อผู้ชมละคร ตลอดจนการแสดงเพื่อการแก้สันทนาการ จะเห็นว่าอำเภอเมืองมีคณะละครจำนวนมากในตำบลท่าราบถึง 18 คณะ จากคณะละครทั้งหมด 28 คณะ

การถ่ายทอดและสืบทอด

การถ่ายทอดความรู้ทางละครชาตรี เป็นการศึกษานอกชั้นเรียน โดยการเรียนรู้ และฝึกหัดกันในครอบครัวกับบรรพบุรุษหรือครูในลักษณะตัวต่อตัว และเป็นกลุ่ม โดยผู้รับถ่ายทอดเริ่มฝึกหัดตั้งแต่อายุ 6 - 10 ปี การถ่ายทอดความรู้ทางละครชาตรีของเมืองเพชร อาจแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ การถ่ายทอดในกลุ่มเครือญาติ และถ่ายทอดให้กับบุคคลอื่นที่สนใจ

1. การถ่ายทอดในกลุ่มเครือญาติ เป็นการถ่ายทอดความรู้ให้บุตรหลานเครือญาติ ในตระกูล จากการสัมภาษณ์หัวหน้าคณะละครและผู้แสดงพบว่า การถ่ายทอดในกลุ่มดังกล่าว เป็นการถ่ายทอดความรู้ทางละครชาตรีให้ทั้งหมดเต็มความสามารถในลักษณะตัวตายตัวแทน โดยจะถ่ายทอดให้กับบุตรเป็นอันดับหนึ่ง รองลงมาคือ หลานและญาติ ผู้รับถ่ายทอดกลุ่มนี้ จึงเป็นผู้ที่ได้รับการฝึกหัดอย่างเข้มงวดมีทักษะทั้งการแสดงละคร คนตรี และมีความรู้ในจารีตแบบแผน ขั้นตอนพิธีกรรมในการแสดงครบ ตลอดจนการรำซัดหน้าบทซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของผู้ที่จะได้เป็นนายโรงซึ่งหมายถึงตัวพระเอกและหัวหน้าคณะต่อไป โดยมีขั้นตอนการฝึกหัดที่ค่อนข้างจะเป็นแบบแผนตามลำดับ ดังนี้

การฝึกหัดขั้นที่ 1 ฝึกรำเพลง ได้แก่ รำถวายมือ เพลงช้า และเพลงเร็ว

การฝึกหัดขั้นที่ 2 ฝึกรำท่าบทตามเนื้อร้อง รำวาคบทพร้อม ๆ กับการฝึกร้องเพลง โทนชาตรี และฝึกการเป็นลูกคู่ตีกรับรับบท ตามลำดับ

การฝึกหัดขั้นที่ 3 ฝึกรำเพลงประเภทเพลงหน้าพาทย์ต่าง ๆ เช่น เพลงเสมอ เพลงเข็ด เพลงรัว และหัดรำเชิญของในพิธีลาเครื่องสังเวท

การฝึกหัดขั้นที่ 4 ฝึกบอกลบท

การฝึกหัดขั้นที่ 5 ฝึกรำซัดหน้าบท และรำท่าบทในบทร้อง ประกาศโรง ตลอดจนเรียนรู้การประกอบพิธีกรรมการแสดงและคาถาต่าง ๆ ที่ใช้ในพิธีกรรมการแสดง

2. การถ่ายทอดให้แก่บุคคลอื่นที่สนใจในฐานะครูกับศิษย์ เป็นการถ่ายทอดความรู้ทางละครชาตรีให้กับเพื่อนบ้าน ผู้สนใจที่เข้ามาฝึกหัดถ่ายทอดโดยมุ่งให้มีลูกศิษย์ไว้แสดงในคณะของตน การถ่ายทอดในฐานะครูกับศิษย์ต่างกับการถ่ายทอดให้กลุ่มเครือญาติคือ ครูผู้สอนจะไม่ถ่ายทอดความรู้ให้ทั้งหมด ทั้งนี้เพราะครูละครชาตรีอาวุโสหลายท่านได้กล่าวชี้แจงในทำนองเดียวกันว่า เป็นวิธีการถ่ายทอดที่บรรพบุรุษใช้สืบต่อกันมา เพื่อต้องการให้ลูกศิษย์แสดงอยู่ในคณะไม่แยกไปตั้งคณะมาแข่งขันกับคณะในตระกูลของครู ลักษณะการถ่ายทอดให้ศิษย์

จึงเน้นเฉพาะการฝึกหัดเพียงขั้นที่ 1 - 3 โดยเป็นไปตามความสามารถของศิษย์ในด้านทักษะ การแสดงทั้งรำและร้องฝึกหัดเฉพาะรำเพลง รำท่าบท ร้องเพลง รำเพลงหน้าพาทย์ และ ฝึกการเป็นลูกคู่ตีกรับรับบท

ดังนั้นการถ่ายทอดให้ศิษย์จึงเน้นให้ศิษย์สามารถแสดงเป็นอาชีพ หรือเป็นนักแสดง อาชีพได้ มีความรู้ในฐานะนักแสดง แต่เป็นนายโรง หรือหัวหน้าคณะไม่ได้ เว้นแต่ศิษย์ที่มีความสามารถเฉพาะตัว หรือมีพรสวรรค์เป็นคนช่างจดจำในลักษณะครูพักลักจำ จึงจะได้ความรู้ ในเรื่องอื่น ๆ ของการแสดง เช่น บทละคร การบอกบท พิธีกรรมต่าง ๆ ตลอดจนบทร้องใน พิธีกรรม แต่สิ่งที่ครูอาวุโสกล่าวอ้างว่า จะถ่ายทอดเฉพาะบุตรคือ ราชคณาตรีและคาถาต่าง ๆ ผู้ที่ท่าหน้าที่ดังกล่าวส่วนใหญ่เป็นผู้มีความสามารถ และเป็นลูกหลานละครชาตรีที่มีบรรพบุรุษ สืบทอดกันมาอย่างน้อยสองชั่วอายุคน นอกจากจะถ่ายทอดกันในกลุ่มเครือญาติแล้วยังสอนให้ กับบุคคลอื่นที่สนใจ โดยมีข้อจำกัดในการถ่ายทอดคือ มุ่งให้ผู้แสดงมีความสามารถในการแสดง เท่านั้น เพื่อป้องกันการแข่งขันเชิงธุรกิจตามที่บรรพบุรุษถือปฏิบัติกันมา และมีจุดประสงค์เพื่อ ให้กลุ่มครอบครัวและถูกศิษย์สามารถแสดงร่วมกันได้ เป็นผู้สืบทอดละครชาตรีต่อไป

ผู้แสดง

ผู้แสดงละครชาตรีในเมืองเพชร มีทั้งผู้แสดงสมัครเล่น และผู้แสดงเป็นอาชีพ ในที่นี้จะขอกถาว์ถึงเฉพาะผู้ที่แสดงเป็นอาชีพในปัจจุบัน (พ.ศ. 2537 - 2539) ซึ่งผู้วิจัยได้ สํารวจผู้แสดงจำนวน 120 คน เกี่ยวกับเพศ อายุ การศึกษา ลักษณะการประกอบอาชีพละคร ของผู้แสดง และการจัดกลุ่มผู้แสดงละคร

เพศ อายุ และการศึกษา

ผู้แสดงส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง ส่วนผู้ชายมีเพียง 20 คน ที่แสดงละคร ที่เหลือเป็น เครื่องแต่ง หรือนักดนตรี ผู้แสดงอายุน้อยที่สุดคือ 4 ปี อายุมากที่สุดคือ 70 ปี ผู้แสดง ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 10 - 40 ปี ผู้แสดงอายุ 4 - 15 ปี ส่วนใหญ่อยู่ในวัยเรียนตั้งแต่ ชั้นอนุบาลถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ที่เหลือจะจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา การ คือจบชั้นประถมปีที่ 4 (ในสมัยก่อน) หรือ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 (ในปัจจุบัน) จึงอาจกล่าวได้ ว่าผู้แสดงฝึกหัดละครไปพร้อม ๆ กับการศึกษาในชั้นเรียน เพื่อให้อ่านออกเขียนได้ตามเกณฑ์ บังคับ แล้วออกมาอีกอาชีพแสดงละคร

ลักษณะการประกอบอาชีพของผู้แสดง

แบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ ผู้แสดงสังกัดคณะ และผู้แสดงอิสระ

1) ผู้แสดงสังกัดคณะ คือ ผู้แสดงประจำของคณะใดคณะหนึ่ง หากคณะที่คนสังกัดไม่มีงานแสดงจึงสามารถไปแสดงกับคณะอื่นได้ ผู้วิจัยได้สังเกตพบว่า ผู้แสดงสังกัดคณะส่วนใหญ่จะเป็นถูกหลานเครือญาติและลูกศิษย์ ที่แสดงให้กับคณะของบรรพบุรุษและครูผู้ฝึกหัด แม้จะแยกไปตั้งคณะของตนเองแล้ว แต่หากคณะที่คนเคยสังกัดอยู่ต้องการให้ช่วยแสดงก็ต้องทิ้งงานคณะของตนเพื่อแสดงความกตัญญู

2) ผู้แสดงอิสระ คือ ผู้แสดงที่ไม่ได้อยู่ประจำคณะ หรือไม่มีคณะเป็นของตนเอง โดยเลือกรับงานแสดงอย่างอิสระ ผู้วิจัยสังเกตพบว่าผู้แสดงกลุ่มนี้จะได้รับการฝึกหัดและมีประสบการณ์การแสดงละครจากครูหลายท่านจากคณะต่าง ๆ ที่คนรับจ้างแสดงจึงไม่ได้แสดงประจำคณะใดคณะหนึ่ง ผู้แสดงกลุ่มนี้จึงเป็นที่รู้จักกันว่าเป็น ศิลปินเดี่ยวไม่สังกัดคณะ

การจัดกลุ่มแสดงละคร

ผู้วิจัยได้สังเกตการแสดงแต่ละครั้งพบว่า ในการการแสดงแต่ละครั้งมีผู้แสดง 4 - 6 คน และไม่เกิน 10 คน ถ้าตัวละครในเรื่องที่แสดงมีมากกว่าจำนวนผู้แสดงจะใช้ผู้แสดงตัวเบ็ดเตล็ดแสดงซ้ำ สำหรับนักดนตรีมีอย่างน้อย 2 คน ซึ่งทำหน้าที่บรรเลงระนาดเอก กลองตุ๊ก ตะโพน ส่วนโขน ส่วนฉิ่ง ฉาบ และกรับ คนบท และผู้แสดงที่เป็นลูกคู่ (ตีกรับรับบท) ผลัดกันช่วยบรรเลง

ในการแสดงแต่ละครั้งมีการรวมกลุ่มผู้แสดงเป็นคณะมี 3 ประเภท คือ

1. ผู้แสดงรุ่นเล็ก มีอายุระหว่าง 4 - 18 ปี ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในวัยเรียน แสดงประจำสังกัดคณะของครู สนใจในการแสดงละครและต้องการหารายได้พิเศษ ส่วนใหญ่จะแสดงในวันหยุดและช่วงปิดภาคเรียน การฝึกหัดจะฝึกกับครูที่ตนสังกัดคณะในฐานะครูกับศิษย์ โดยใช้เวลาช่วงเย็นหลังเลิกเรียน และวันหยุดในช่วงเช้าพรรษา ทั้งนี้การฝึกหัดจริงๆ มีน้อยมากส่วนใหญ่จะได้ประสบการณ์จากการแสดงจริงมากกว่าการฝึกหัด จากการสัมภาษณ์นางเบญจา แก้วอินทร์ และ นางบุญช่วย ทองนาค ผู้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์รุ่นเล็กทำให้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับการฝึกเด็กแสดงละครว่า จะให้แสดงละครได้ก็ต้องใช้เวลานาน ทำให้ผู้ฝึกหัดใหม่เกิดความเบื่อหน่ายเสียก่อนที่จะได้แสดงจริง จนเลิกฝึกไปจำนวนมาก จึงต้องใช้วิธีฝึกหัดเพียงให้พอทำได้แล้วหัดแสดงละครในโรง ซึ่งนอกจากผู้แสดงจะได้ประสบการณ์จริงแล้วยังได้เงินค่าจ้างแสดงอีกด้วย

การฝึกผู้แสดงรุ่นเด็กในคณะจะได้รับผลประโยชน์ 2 ประการ คือ

1. สะดวกในการหาตัวละคร ไม่ต้องว่าจ้างผู้แสดงจากคณะอื่น
2. ถดค่าใช้จ่าย ค่าจ้างแสดง เพราะค่าจ้างแสดงถูกกว่าผู้แสดงรุ่นใหญ่หรือผู้แสดงที่มาจากคณะอื่น

โรงที่ผู้แสดงรุ่นเด็กใช้ฝึกประสบการณ์การแสดงประจำคือ วัดมหาธาตุวรวิหาร เพราะจากการสัมภาษณ์ผู้แสดงรุ่นเด็ก 15 คน พบว่าวัดมหาธาตุวรวิหาร เป็นสถานที่ที่แสดงครั้งแรกและแสดงเป็นประจำ ดังภาพที่ 101 - 102

ภาพที่ 101

ตัวละครรุ่นเด็ก ถูกศิษย์ของนางละออง พานศรี ผู้แสดงในสังกัดคณะละอองศรี
แสดงประจำในวัดมหาธาตุวรวิหาร

ภาพที่ 102

นางตะออง พานศรี กำลังแต่งกายให้ผู้แสดง
ในโรงแสดงหน้าวิหารหลวง วัดมหาธาตุวรวิหาร

คณะที่ฝึกผู้แสดงรุ่นเล็กในสังกัดได้แก่ คณะเบญจาศิษย์ฉดองศรี คณะฉนิเทพ คณะตะอองศรี คณะขอครักสุนันทา และคณะละม่อมวัยรุ่น ซึ่งมีผู้แสดงรวมประมาณ 50 คน จากการสัมภาษณ์หัวหน้าคณะพบว่า เป็นที่นิยมของเจ้าภาพ เพราะเด็กแสดงน่ารัก การแสดงไม่ยึดเยื้อและราคาถูก

2. ผู้แสดงรุ่นใหญ่ เป็นลักษณะการรวมกลุ่มผู้แสดงที่มีอายุตั้งแต่ 30 ปีขึ้นไป เป็นคณะละครที่มีผู้แสดงจำนวนน้อย และใช้ผู้แสดงจากคณะอื่นมาแสดงผสม

3. ผู้แสดงผสม เป็นลักษณะการรวมกลุ่มแสดงของผู้แสดงรุ่นเล็ก และรุ่นใหญ่ โดยมีอายุตั้งแต่ 4 - 65 ปี ผู้แสดงผสมส่วนมากเป็นผู้แสดงสังกัดคณะที่เป็นครอบครัว ประกอบด้วย ลูกหลาน เครือญาติ และอาจมีผู้แสดงอิสระที่คณะว่าจ้างมาร่วมแสดง

การดำเนินการจัดการแสดง

การดำเนินการจัดการแสดง เริ่มขึ้นเมื่อมีผู้ว่าจ้างให้แสดง หัวหน้าคณะหรือผู้รับงานตกลงราคาค่าจ้างแสดง นัดวันเวลาและสถานที่ที่จะแสดงและรับผิดชอบการแสดงให้ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยตามจุดประสงค์ของเจ้าภาพ โดยมีขั้นตอนการจัดการแสดงดังนี้

ก่อนการแสดง

1. ในกรณีที่หัวหน้าคณะไม่สามารถบอกบทได้เอง ต้องหากนบหรือผู้บอกบท ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการแสดง ถ้าขาดคนบทก็ไม่สามารถแสดงได้
2. หาตัวละคร ในการแสดงแต่ละครั้งใช้ผู้แสดงอย่างน้อย 6 คน (ตัวพระ 2 ตัวนาง 3 และตัวตลก 1) ตัวละครที่ขาดไม่ได้คือ พระเอก โดยจะต้องนัดวันเวลาและสถานที่แสดง
3. หานักแสดง จำนวน 2 - 3 คน นัดวันเวลาและสถานที่แสดง
4. จัดเตรียมเครื่องบนและเครื่องล่าง หากไม่มีเป็นของคณะก็จะเช่าจากคณะอื่น ค่าเช่าเครื่องบน (ประกอบด้วยเครื่องพระ 2 ชุด เครื่องนาง 4 ชุด) เป็นเงิน 200 บาท ค่าเช่าเครื่องล่างพร้อมถังคด เป็นเงิน 150 บาท

วันแสดง

1. ว่าจ้างคนจัดเตรียมสถานที่ ปูเสื่อและเตรียมกระติกน้ำดื่ม อัตราค่าบริการ ค่าเช่าเสื่อ และน้ำดื่ม เป็นเงิน 30 บาท
2. ว่าจ้างรถสามล้อ รถยนต์ขนาดเล็ก เพื่อขนย้ายเครื่องบนและเครื่องล่าง โดยต้องไปถึงที่แสดงก่อนเวลา 09.30 น. (ดูภาพที่ 103 - 104 หน้า 232)
3. แจกบทละครและแจกเครื่องแต่งกาย วิธีการแจกบทละคร คือการที่หัวหน้าคณะแจ้งแก่ผู้แสดงว่าแสดงเรื่องอะไร ใครเป็นตัวอะไรพร้อมกับแจกชุดเครื่องแต่งกาย (ในกรณีที่ผู้แสดงไม่มีเครื่องแต่งกายส่วนตัว)
4. หัวหน้าคณะพบเจ้าภาพ ก่อนถึงเวลาแสดงเพื่อขอรายละเอียดเกี่ยวกับรายนาม สังกัดศิษย์ รายการเครื่องสังเวทพร้อมชื่อของเจ้าภาพด้วย เพื่อให้ค้นเสียงนำไปประกาศในการร้องเชิญสังกัดศิษย์ได้ถูกต้อง และให้เจ้าภาพจุดธูปเทียนบูชาสังกัดศิษย์ก่อนที่จะเริ่มการแสดง จากนั้นจึงดำเนินการแสดงไปตามขั้นตอน

จะเห็นได้ว่าการจัดการแสดงเป็นไปด้วยความสะดวกไม่ยุ่งยาก ไม่เสียเวลา เพราะมีผู้แสดง มีนักแสดง มีคนบท มีผู้จัดเตรียมสถานที่ มีเครื่องล่าง มีเครื่องบนให้เช่า ด้วยเหตุนี้จึงมีผู้ตั้งตัวเป็นหัวหน้าคณะรับงานและจัดการแสดง โดยไม่จำเป็นต้องมีความสามารถในการแสดงละครหรือคนตรีและไม่ต้องลงทุนสร้างเครื่องบนและเครื่องล่างเอง

ภาพที่ 108

รถตามด้อที่วังช้างเคลื่อนย้ายอุปกรณ์การแสดง

ภาพที่ 104

รถยนต์ขนาดเล็กที่ใช้เคลื่อนย้ายอุปกรณ์การแสดง

โถกาศที่แสดง

1. การแสดงเพื่อการแก้สินบน นิยมแสดงเฉพาะเวลากลางวันมี 2 แบบ คือ

1.1 การรำถวายมือเป็นยก โดยไม่มีการแสดงละคร ประกอบด้วย การร้องเชญตั้งศักดิ์สิทธิ์ให้มารับสินบนแล้วจึงรำถวายมือจบ 1 เพลง รวมเวลาประมาณ 20 นาที เรียกว่า 1 ยก การแก้สินบนด้วยการรำถวายมือเป็นยกนี้ ผู้แสดงต้องแต่งกายยืนเครื่องพระนางตามจำนวนที่เจ้าภาพบ่นไว้ แต่ไม่น้อยกว่า 6 คน คือ คั้วพระ 2 และคั้วนาง 4 ตามหลักการแสดงละครเมืองเพชร ดังกล่าวไว้ในบทที่ 3

1.2 การแสดงเป็นละคร

การแสดงเป็นละครของเมืองเพชร ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาพบว่า มี 2 ลักษณะ คือ ละครหนึ่งโรง และ ละครหลายโรง

ละครหนึ่งโรง คือ ละครหนึ่งคณะรับงานแสดง 1 เรื่อง แสดง 1 รอบ ตามจุดประสงค์ของเจ้าภาพคนเดียว โดยเริ่มแสดงภาคเช้าตั้งแต่เวลา 10.00 - 12.00 น. และภาคบ่ายเวลา 13.00 - 15.30 น. ทั้งนี้ลำดับการแสดงจะแตกต่างกันออกไปตามสถานที่ที่แสดง ดังได้กล่าวไว้ในเรื่องโครงสร้างการแสดงละคร

ละครหลายโรง คือ ละครหนึ่งคณะรับงานแสดง ตามโครงสร้างลำดับการแสดงละคร 1 โรง หลายรอบ เช่น แก้สินบน 2 รอบ เรียกว่า "ละครสองโรง" แก้สินบน 3 รอบ เรียกว่า "ละครสามโรง" ในปัจจุบัน (2539) นิยมแสดงละครตามโรงคือ ละครหนึ่งคณะแสดงละคร 3 รอบ โดยมีผู้ว่าจ้างเพียง 1 คน หรือ 2 - 3 คน เพื่อเป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายและเวลาในการแสดง

ดังนั้นชื่อเรียกละครสองโรงหรือละครสามโรง เป็นการเรียกตามจำนวนรอบที่แสดง ดังวิธีการแสดงละครสามโรงในวัดมหาธาตุวรวิหาร โดยแบ่งเป็นการแสดงภาคเช้าและภาคบ่ายได้ดังนี้

การแสดงภาคเช้า เริ่มตั้งแต่เวลา 10.30 - 12.00 น. โดยมีขั้นตอนการแสดง ดังนี้
 ขั้นตอนที่ 1 การร้องเชญตั้งศักดิ์สิทธิ์ และ การรำถวายมือ ตามจำนวนรอบที่แสดง เช่น ละครสามโรง จะต้องร้องเชญตั้งศักดิ์สิทธิ์ และรำถวายมือ 3 รอบ

ขั้นตอนที่ 2 โหมโรง ประกาศโรง แสดงละคร และกล่าวปิดการแสดงภาคเช้าของละครโรงที่ 1 แล้วจึงเป็นการแสดงของละครโรงที่ 2 และ 3 ตามลำดับ เรื่องที่ใช้แสดงมักเป็นเรื่องตามจุดประสงค์ของเจ้าภาพ หากเจ้าภาพคนเดียวมักจะแสดงเป็น 3 เรื่อง โดยจะ

แสดงละครเพียงเรื่องละ 1 ฉาก เมื่อปิดการแสดงภาคเช้าจะหยุดพักกลางวัน 1 ชั่วโมง
การแสดงภาคบ่าย เริ่มตั้งแต่เวลา 13.00 - 14.00 น. โดยเริ่มด้วยโหมโรง
 ประกาศโรง แสดงละครต่อจากภาคเช้า ซึ่งนิยมแสดง 2 - 3 ฉากในแต่ละเรื่อง ของละครแต่ละ
 โรงตามลำดับ

อาจสรุปได้ว่า การแสดงละครในลักษณะละครหลายโรง ยังคงเป็นไปตามลำดับ
 โครงสร้างของการแสดงละครชาตรี โดยจะแสดงซ้ำในแต่ละรอบของแต่ละโรงตามลำดับ แต่
 เป็นแบบย่อและรวบรัด เพื่อให้การแสดงเสร็จสิ้นในเวลาเดียวกับการแสดงหนึ่งโรง ส่วนราคา
 ค่าจ้างแสดง แม้จะถูกกว่าการจ้างละครหลายคณะ (ดูอัตราค่าจ้างแสดง หน้า 234)
 แต่การแสดงในลักษณะละครหลายโรง ไม่ค่อยได้รับความนิยม จะพบเห็นเฉพาะในช่วงเวลา
 สุดท้ายก่อนเข้าพรรษา ที่วัดมหาธาตุวรวิหารเท่านั้น

2. แสดงเป็นมหรสพ

การแสดงละครชาตรีเป็นมหรสพ มีพิธีกรรมและขั้นตอนการแสดงน้อยกว่า
 การแสดงเพื่อแก้ตีนบนแต่เน้นที่การแสดงละคร กล่าวคือเมื่อโหมโรงจบจะต่อด้วยการรำ
 ถวายมือ และประกาศโรงตามลำดับ จากนั้นจึงเริ่มแสดงเป็นเรื่องจนหมดเวลา

การแสดงเป็นมหรสพแสดงทั้งในเวลากลางวันและกลางคืน อัตราค่าจ้างแสดง
 กลางวันราคาประมาณ 3,500 บาท กลางคืนราคาประมาณ 5,000 - 6,000 บาท ค่าจ้าง
 กลางคืนจะแพงกว่า เพราะการแสดงต้องมีอุปกรณ์ไฟฟ้า ไฟเวที ซึ่งจะต้องเช่า ผู้แสดงมี
 จำนวนมาก และค่าจ้างนักแสดงจะแพงกว่าเวลากลางวัน

การว่าจ้างละครชาตรีไปแสดงเป็นมหรสพในโอกาสต่าง ๆ เช่น งานฉลองแสดงความ
 ยินดี งานฉลองความสำเร็จ งานประจำจังหวัด งานเทศกาลสงกรานต์ เป็นต้น

จากการสำรวจและสัมภาษณ์พบว่า การแสดงละครชาตรีเป็นมหรสพ นอกจากจะ
 แสดงเป็นละคร เช่นเดียวกับละครชาตรีเพื่อแก้ตีนบนแล้วยังนิยมแสดงละครชาตรีผสมละคร
 พันทาง และผสมเถิงกลุ่มละครชาตรีเรียกว่า "ละครชาตรีคาบถูกคาบคอก" ดังจะได้อธิบาย
 รูปแบบการแสดงต่อไปนี้

ละครชาตรีผสมละครพันทาง* มักจะแสดงเรื่องเกี่ยวกับประวัติศาสตร์เชื้อชาติต่างๆ เช่น เรื่อง ราชาริราช ขุนช้างขุนแผน มักจะมีการปรับเปลี่ยนเครื่องแต่งกาย สำเนียงเสียงพูด เพลงหน้าพาทย์ประกอบกิจกรรมทำให้เป็นไปตามเชื้อชาติของตัวละครนั้น ๆ ในลักษณะเดียวกับละครพันทาง ตัวอย่างเช่น เรื่อง ขุนช้างขุนแผน นางสร้อยฟ้ามีเชื้อสายลาว ผู้แสดงจะแต่งกายและพูดสำเนียงลาว เป็นต้น

ละครชาตรีผสมลิเก มักจะแสดงเรื่องเกี่ยวกับประวัติศาสตร์เช่นเดียวกับละครชาตรีผสมละครพันทาง แต่เครื่องแต่งกายของตัวละครบางตัวจะแต่งแบบลิเก เช่น มีชนนิกปักแจมที่ศีรษะ และผู้แสดงบางคนสวมถุงเท้า การแสดงที่มีลักษณะคล้ายลิเกอย่างเด่นชัดคือ ตัวละครบางตัวมีการร้องคั่นกลอนอย่างลิเก

ลักษณะการแสดงดังกล่าว ผู้แสดงมีความชำนาญในการแสดงลิเกและละครไทย จึงนำความรู้มาใช้ในการแสดงละครชาตรี โดยยังคงรูปแบบโครงสร้างของละครชาตรี ทำให้การแสดงน่าสนใจ ดูแปลก และสนุกสนานยิ่งขึ้น ซึ่งการแสดงโดยรวมยังคงคุณลักษณะของละครชาตรี คือ

1. ผู้แสดงนั่งล้อมเป็นวงแสดง ไม่มีฉาก
2. ผู้แสดงร้อง และ รำด้วยตนเอง
3. มีผู้บอกบทและมีลูกคู่ตีกรับรับบท
4. บทร้องแรก หรือ บทตั้ง ใช้เพลงโทนชาตรี

ขณะที่นิยมแสดงละครชาตรีแบบ “คาบลูกคาบคอก” ได้แก่ กลุ่มที่รับงานแสดง ทั้งละครรำและลิเก เช่น คณะสี่พี่น้อง (บางแก้ว) คณะละม่อมวิบูลย์ คณะชอครักศุนันทา และคณะละอองศรี เหตุที่แสดงเฉพาะงานมหรสพ เพราะมีช่วงระยะเวลาการแสดงละครมากกว่าการแสดงเพื่อแก้สันทนาการ เป็นที่นิยมให้ความสนุกสนานมีความหลากหลายในเรื่องเพลง

* ละครพันทาง เป็นละครรำประเภทหนึ่ง เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยความคิดริเริ่มของ เจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง (เพ็ง เพ็ญกุล) ที่ได้นำเรื่องในพงศาวดารของชาติต่าง ๆ มาถนัดแบบละครนอก ต่อมา พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ได้ทำการปรับปรุงวิธีการแสดงให้น่าสนใจยิ่งขึ้น มีลักษณะการแสดงอย่างละครนอก แต่ทำรำทำนองเพลง เครื่องแต่งกาย สำเนียงพูด เป็นไปตามเชื้อชาตินั้น ๆ

เครื่องแต่งกาย สำเนียงการพูด แต่ยังคงรูปแบบโครงสร้างของละครชาตรี อย่างไรก็ตาม การว่าจ้างละครชาตรีไปแสดงเป็นมหรสพ พบว่ามีน้อยกว่าการว่าจ้างไปแสดงเพื่อการแก้สินบน เพราะการแสดงเป็นมหรสพนิยมใช้ละครราอีประเภทหนึ่งแทน ซึ่งเป็นละครเมืองเพชรที่เรียกว่า ละครไทย หรือ ละครโรงใหญ่

การติดต่อการแสดง

เนื่องจากละครชาตรีเมืองเพชรมีด้วยกันหลายคณะ การรับงานจะมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับการประชาสัมพันธ์ของคณะ ในการแสดงแต่ละครั้งจะมีป้ายชื่อคณะโฆษณา บ้างก็แจกนามบัตรของคณะให้แก่ผู้ชม และการประชาสัมพันธ์ที่ดีที่สุดคือ การแสดงแต่ละครั้งเป็นที่ประทับใจและเป็นที่ยึดถือแก่ผู้ชม สร้างความไว้วางใจให้กับเจ้าภาพว่าการแก้สินบนสำเร็จ รุด่วง หรือ สินบนขาด การติดต่อการแสดงในเมืองเพชรแบ่งได้ 3 วิธี คือ

1. การติดต่อกับเจ้าของคณะโดยตรง โดยการติดต่อที่บ้าน ทางโทรศัพท์ หรือ ติดต่อบณะกำลังแสดง แต่ละคณะมีป้ายประชาสัมพันธ์ (ดูภาพที่ 105 - 109 หน้า 232 - 234)
2. การติดต่อผ่านนายหน้า ซึ่งนายหน้ามักตั้งราคาให้สูงกว่าราคาค่าจ้างจริง โดยถือเป็นค่าบริการในการติดต่อ
3. การติดต่อกับเจ้าของคณะโดยมีผู้นำทางไป เช่น คนขับรถสามล้อเครื่อง คนขี่สามล้อ และเด็กรับฝากรถในวัดมหาธาตุวรวิหาร การติดต่อในลักษณะนี้เจ้าของคณะ มักจะจ่ายค่าตอบแทนให้แก่ผู้นำทาง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การคิดตั้งป้ายคณะพระราชาคริเมืองเพชร

ภาพที่ 105 ป้าชณะนาถยานิยมคิดปี คิดที่ร้วหน้าบ้าน
ที่ตั้งคณะ บ้านเลขที่ 134 หมู่ 10 ตำบลหัวสะพาน อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี

ภาพที่ 106 ป้าชณะชอชรักสุนันท์ทา ตั้งเสาปักป้ายไว้หน้าบ้าน
ที่ตั้งคณะ บ้านเลขที่ 158 หมู่ 10 ตำบลหัวสะพาน อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี

ภาพที่ 107 ป้ายคณะปทุมศิลป์ ติดป้ายในวัดมหาธาตุวรวิหาร
ที่ตั้งคณะ หลังวัดมหาธาตุวรวิหาร ต.ท่าราบ อ.เมือง จ.เพชรบุรี

ภาพที่ 108 ป้ายคณะแม่จ้อย ศิษย์ฉดองศรี หรือประพรศิษย์ฉดองศรี
ติดป้ายไว้ที่หน้าวัดช้าง ที่ตั้งคณะ เลขที่ 206 ถ.บันไดอิฐ (วัดช้าง) ต.ท่าราบ อ.เมือง จ.เพชรบุรี

ภาพที่ 100 ป้ายคณะชูศรีนาฎศิลป์ แขนงป้ายคณะที่ริมถนนปากทางเข้า
ที่ตั้งคณะบ้านเลขที่ 28 บ้านคอนหว้า ตำบลหัวสะพาน อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี

ช่วงเวลาที่จัดแสดง

จากการสำรวจและสัมภาษณ์หัวหน้าคณะในจังหวัดเพชรบุรี จำนวน 20 คณะ พบว่าการแสดงเพื่องานมหรสพแสดงได้ตลอดทั้งปี มีงานแสดงน้อย ปีละ 1-3 ครั้ง แต่ละครหาตรีดำรงอาชีพอยู่ได้ด้วยการแสดงเพื่อการแก้สินบน ซึ่งบางคณะมีงานแสดงสูงสุดถึง 150 ครั้งต่อปี และต่ำสุดประมาณ 90 ครั้งต่อปี สำหรับช่วงเวลาในการแสดงเพื่อแก้สินบนนั้น เชื่อกันว่าจะแก้สินบนให้ขาด หรือสำเร็จดูดวงต้องเป็นช่วงเวลาที่สิ่งศักดิ์สิทธิ์มารับสินบนนั้น คือช่วงออกพรรษาเป็นเวลา 9 เดือน โดยเฉพาะเดือนกุมภาพันธ์ ถึงเดือนเมษายน เป็นช่วงเวลาที่นิยมมีละครแก้สินบนมากที่สุด ซึ่งผู้วิจัยพบว่า มีละครแสดงวันละหลาย ๆ คณะ ทั้งในวัดมหาธาตุวรวิหารและสถานที่อื่น ๆ เช่น บ้านเรื่อน ศาลเจ้าชายทะเล ตลาด ทั้งในจังหวัดเพชรบุรีและจังหวัดใกล้เคียง ยกเว้นวันสำคัญทางศาสนา เช่น วันพระ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา และในช่วงเข้าพรรษา เพราะเชื่อว่าเป็นวันที่เทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต้องขึ้นเฝ้าพระเกตุจุฬามณี หรือจะคิดตามหลักความเป็นจริงก็คือ วันสำคัญดังกล่าวฆราวาสต้องไปวัด พระสงฆ์ต้องประพฤติปฏิบัติธรรม จึงไม่นิยมแก้สินบน (พระเทพสุวรรณมุนี บุญรวม มีอารีย์ - เปรียญ, สัมภาษณ์, 24 พฤษภาคม 2538)

สำหรับกลุ่มชาวประมงในจังหวัดเพชรบุรี จังหวัดสมุทรสงคราม จังหวัดชุมพร และจังหวัดสมุทรปราการ มักใช้เวลาช่วงเช้าพรรษาซึ่งตรงกับฤดูมรสุมฤดูฝนออกเรือไม่ได้ ทำการแก้สินบนให้เสร็จสิ้นก่อนออกทะเลครั้งใหม่ ด้วยความเชื่อว่าการแก้สินบนในช่วงเช้าพรรษา (ยกเว้นวันพระ) ดีกว่าคิดค้างสินบนไว้ ดังนั้นการแก้สินบนจึงเป็นช่วงออกพรรษาคดอคระยะเวลา 9 เดือน ยกเว้นวันพระและวันสำคัญทางศาสนาส่วนวันอื่น ๆ หากมีความจำเป็นก็อาจแก้สินบนได้ ขึ้นอยู่กับความเชื่อของแต่ละคน

สถานที่แสดง

การแสดงละครชาตรีแสดงได้ในสถานที่ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น บ้านเรือน ตลาด ชายทะเล และสถานที่ที่นิยมแสดงคือ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวัดมหาธาตุวรวิหาร งานแสดงมีทั้งในจังหวัดและต่างจังหวัดทั่วประเทศ ภาคเหนือไกลที่สุดคือจังหวัดเชียงใหม่ ภาคใต้ไกลที่สุดคือจังหวัดนราธิวาส และแสดงในจังหวัดใกล้เคียงเป็นประจำคือ จังหวัดราชบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จังหวัดชุมพร จังหวัดสมุทรสาคร จังหวัดสมุทรปราการ จังหวัดสมุทรสงคราม จังหวัดนครปฐม จังหวัดปทุมธานี จังหวัดนนทบุรี และกรุงเทพมหานคร งานที่แสดงส่วนใหญ่เป็นงานเฉลิมฉลองในโอกาสต่าง ๆ และแก้สินบนพร้อมกัน ซึ่งแสดงทั้งในวัดและสถานที่ทั่วไป นอกจากนี้ ยังมีโอกาสได้ไปแสดงต่างประเทศในปี พ.ศ. 2537 ไปแสดง ณ สถาบันเอเชียมาฮานครนิวยอร์ก ประเทศสหรัฐอเมริกา

การแสดงในวัดจะมีในช่วงออกพรรษา วัดที่มีละครแสดงเป็นประจำวันละหลาย ๆ คณะมาเกือบ 25 ปี คือ วัดมหาธาตุวรวิหาร* (พระเทพสุวรรณมุนี, สัมภาษณ์, 24 พฤษภาคม 2538) โดยวัดได้จัดที่สำหรับแสดงละครไว้ 3 แห่ง คือ

1. บริเวณหน้าประตูวิหารหลวง ผู้แสดงแต่ละคณะจะเข้ามาแสดงในส่วนของพิธีกรรม คือ ร้องเชิญตั้งศักดิ์สิทธิ์และรำถวายมือ

* ในวิหารหลวงวัดมหาธาตุมีพระพุทธรูปสัมฤทธิ์ เรียกว่า "คุณพ่อวัดมหาธาตุ" ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานไว้ (มหาดไทย, 2529) ชาวเมืองเพชรนับถือว่าศักดิ์สิทธิ์นิยมมาบนบานขอความสำเร็จ

2. บริเวณด้านหน้าวิหารหลวง เป็นศาลาสำหรับแสดงละครมี 2 หลัง

3. บริเวณด้านหลังวิหารหลวงพ่อกู่ทอง เป็นโรงละครเก่าสำหรับใช้แสดง

จากการสังเกตพบว่า ผู้ว่าจ้างละครเพื่อแก้สินบนมีทั้งชาวเมืองเพชรและต่างจังหวัด ในบางวันมีละครแสดงมากกว่า 4 คณะ โดยตั้งคณะแสดงรอบ ๆ โบสถ์ และจัดลำดับเพื่อเข้าไปร้องเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์และรำถวายมือที่หน้าประตูวิหารที่ละคณะ คณะใดมีผู้รำถวายมือไม่ครบตามจำนวนที่เจ้าภาพต้องการก็จะขอยืมผู้แสดงจากคณะอื่น อาจกล่าวได้ว่า วัดมหาธาตุวรวิหารเป็นสถานที่แสดงหรือประกอบอาชีพที่สำคัญของคณะละครชาตรี โดยวัดและคณะละครมีผลประโยชน์ร่วมกันคือ ผู้แสดงได้รับงานแสดงอย่างต่อเนื่องมีรายได้จากการแสดงทางวัดได้รับเงินปราชญ์ซึ่งเป็นเงินทำบุญจากคณะละครและผู้มาแก้สินบน นอกจากนี้ การมีละครแสดงอยู่ที่วัดเป็นประจำถือเป็นการบริการให้ความสะดวกแก่ผู้มาแก้สินบน และยังเป็นศูนย์กลางของการแสดงละครให้ผู้สนใจได้ชมวันละหลาย ๆ คณะ

ภาพที่ 110

การแสดงละครชาตรี เป็นมหรสพในงานประจำปี ณ ที่ว่าการอำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี
แสดงโดย คณะบุญยังศิษย์ฉลองศรี

ภาพที่ 111 การแสดงละครชาตรีเพื่อแก้สินบน แสดงโดยคณะประพรศิษย์ฉลองศรี
ฉ หาดปึกเตียน อำเภอท่ายาง จังหวัดเพชรบุรี

ภาพที่ 112 การแสดงละครชาตรีเพื่อแก้สินบน โดยคณะมณีเทพ
ฉ วัดมหาธาตุวรวิหาร แสดงด้านหลังวิหารหลวงพ่อดู่ทอง

ภาพที่ 118 การแสดงละครชาตรีเพื่อแก้สึบบน โดยคณะอนงค์
แสดงด้านหน้าวิหารหลวง ณ วัดมหาธาตุวรวิหาร

ภาพที่ 114 การรำถวายมือ เมืองโนนพิสีไหว้ครู โดยผู้แสดงละครชาตรีอาวโศ
แสดงหน้ากุฏิหลวงพ่อเถ ณ วัดพระทรง

ภาพที่ 115 การแสดงละครชาตรี โดยคณะสี่พี่น้อง ณ บ้านเจ้าภาพ ฮ่าเภอบ้านถาด
เจ้าภาพปลูกโรงแสดงหันไปตามทิศที่ตั้งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (ศาลเพียงตา)

อัตราค่าจ้างแสดง

อัตราค่าจ้างจะเป็นจำนวนเงินมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับเจ้าภาพตกลงราคากับผู้รับงาน โดยพิจารณาจากลักษณะการแสดงและสถานที่ที่ไปแสดง เช่น แสดงภายในจังหวัด หรือ ต่างจังหวัด ซึ่งกลุ่มละครชาตรีในจังหวัดเพชรบุรีได้กำหนดราคาไว้ใกล้เคียงกันดังนี้

1. การแสดงภายในจังหวัด แบ่งเป็น

1.1 การแสดงในวัดมหาธาตุวรวิหาร ค่าจ้างรำถวายมือ 1 ชก ราคาประมาณ 300 - 600 บาท ส่วนการแสดงเป็นละครราคาประมาณ 1,300 - 1,500 บาทต่อละคร 1 โรง หากเป็นละคร 2 - 3 โรง ค่าจ้างแสดงโรงละ 1,000 - 1,200 บาท

1.2 การแสดงที่บ้านเจ้าภาพหรือสถานที่อื่น ๆ ภายในจังหวัด ค่าจ้างรำถวายมือ 1 ชก ราคาประมาณ 700 - 1,300 บาท ส่วนการแสดงเป็นละคร ราคาประมาณ 2,500 - 3,500 บาท ทั้งนี้เจ้าภาพต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเดินทางของคณะผู้แสดง พร้อมทั้งสถานที่ในการแสดง และอื่น ๆ แม้ว่าการรำถวายมือเป็นชกราคาถูกกว่าการแสดงละครแต่ได้รับความนิยม

น้อยกว่า เนื่องจากคนเมืองเพชรนิยมการแก้สินบนด้วยละครเพราะนอกจากเพื่อแก้สินบนแล้ว ยังให้ความบันเทิงสนุกสนานอีกด้วย

2. การแสดงต่างจังหวัด ราคาจ้างแสดงประมาณ 3,500 - 4,500 บาท ต่อละคร 1 โรง ทั้งนี้เงาภาพต้องเสียค่าใช้จ่าย เรื่องสถานที่ โรงแสดง และค่าเดินทางของคณะผู้แสดง ทั้งหมด

นอกจากนี้ ผู้ว่าจ้างต้องเตรียมเงินกำนัน จำนวน 24 บาท และถ้ามีรัชชชาติ ต้องเตรียมใส่พานบูชาครู จำนวน 599 บาท หรือมากกว่านี้

จะเห็นว่าค่าจ้างแสดงในวัดมหาธาตุวรวิหารราคาถูกกว่าการแสดงในสถานที่อื่น ๆ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ

1. เข้าภาพมีโอกาสเลือกคณะละครที่ราคาถูกเพราะมีคณะละครจำนวนมาก ทำให้ข้อเสียคือ คณะละครไม่คำนึงถึงความสวยงามด้านศิลปะการร่ายรำ แต่แสดงให้จบตามขั้นตอน
2. ผู้แสดงจำนวนน้อย เรื่องที่แสดงเป็นตอนสั้น ๆ และใช้เวลาแสดงน้อย
3. คณะแสดงมีความสะดวกในการขนย้ายอุปกรณ์มากกว่าแสดงในสถานที่อื่น

ด้วยเหตุที่ค่าจ้างแสดงที่วัดมหาธาตุวรวิหารมีราคาถูกกว่าการแสดงที่อื่น ๆ คณะละครชาตรีที่เน้นความงามด้านศิลปะการแสดงและแสดงเต็มรูปแบบ จึงไม่มีโอกาสได้แสดง ดังนั้น อัตราค่าจ้างแสดงจะถูกหรือแพงแตกต่างกันไปตามลักษณะการแสดงและสถานที่แสดง กล่าวคือการแสดงเพื่อแก้สินบนจะถูกกว่าการแสดงเป็นมหรสพ และถ้าเป็นการแสดงในวัดมหาธาตุวรวิหารแล้ว อัตราค่าจ้างจะถูกกว่าการแสดงสถานที่อื่น ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า การแสดงจะคิดได้เงินต้องคิดด้วย

ค่าตัวผู้แสดงในปัจจุบันหัวหน้าคณะเป็นผู้จัดสรรค่าตัวผู้แสดงให้ตามความสามารถ ประสิทธิภาพในการแสดงของแต่ละคน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสถานที่ที่ไปแสดงโดยจะจ่ายค่าตัวแสดงเป็นรายวัน ดังนี้

การแสดงในวัดมหาธาตุวรวิหาร

ตัวละครรุ่นเล็ก พระเอก นางเอก นางตะแหตั่ง และตัวตลก จะได้ค่าตัวแสดง เท่ากันคือ 50 - 70 บาท ตัวประกอบและผู้แสดงที่ไม่ได้ร่าถวยมือ ได้ค่าตัวแสดง 40 - 50 บาท

ตัวละครรุ่นใหญ่ พระเอก นางเอก นางตะแหตั่ง และตัวตลก จะได้ค่าตัวแสดง ประมาณ 80 - 100 บาท ตัวประกอบและผู้ไม่ร่าถวยมือ ได้ค่าตัวแสดง 60 บาท

คนบท หรือ ผู้บอกรบท และนักดนตรี คนละ 100 - 120 บาท

การแสดงสดวนที่อื่น

ตัวละครรุ่นเล็ก พระเอก นางเอก นางตะแหง และตัวตลก ได้ค่าตัวแสดง ประมาณ 100 - 120 บาท

ตัวละครรุ่นใหญ่ พระเอก นางเอก นางตะแหง และตัวตลก ได้ค่าตัวแสดง ประมาณ 150 - 200 บาท ส่วนตัวประกอบอื่น ๆ จะได้ลดหลั่นลงไปเล็กน้อย

คนบท ได้ค่าจ้างแสดง 200 - 250 บาท ส่วนนักดนตรี 150 - 200 บาท

หากเป็นการแสดงต่างจังหวัด หัวหน้าจะหักค่าใช้จ่าย เช่น ค่าเดินทาง ค่าเช่า เครื่องบน เครื่องต่าง จากเงินค่าจ้างแสดงทั้งหมด ส่วนที่เหลือจะเฉลี่ยแบ่งให้เท่า ๆ กัน

ตัวละครรุ่นเล็กจะได้ค่าตัวแสดงน้อย นอกจากจะให้ตามความสามารถและ ประสบการณ์ของผู้แสดงแล้ว จากการสัมภาษณ์พบว่า ครูผู้ฝึกหัดละครชาติวิเศษส่วนใหญ่ เป็นหัวหน้าคณะ นอกจากฝึกศิษย์ไว้ใช้แสดงประจำคณะแล้วยังหักเงินค่าตัวแสดงจากการ แสดงของศิษย์ในแต่ละครั้งในลักษณะเป็นค่าสอนอีกด้วย แม้จะเป็นลักษณะธุรกิจแต่ก็เป็น วิธีการหนึ่งที่ช่วยให้การแสดงละครชาติวิเศษได้มีการถ่ายทอด และดำรงอาชีพนี้ต่อไป

เวลาที่ใช้แสดง

เวลาแสดงละครชาติวิเศษหนึ่งครั้ง เรียกว่า “เวลาหนึ่ง” เวลาหนึ่งของการแสดงละคร ชาติวิเศษหนึ่งโรงมีช่วงระยะเวลาแตกต่างกันไปตามลักษณะของการแสดงคือ การแสดงเพื่อแก้สิน บณนิยมแสดงเวลากลางวัน ส่วนการแสดงเป็นมหรสพนิยมแสดงในเวลากลางคืน โดยมีช่วงเวลา การแสดงในจังหวัดเพชรบุรี พอสรุปได้ดังนี้

การแสดงเพื่อแก้สินบน ในเวลากลางวันมีระยะเวลาดังต่อไปนี้คือ

1. การแสดงที่วัดมหาธาตุวรวิหาร ใช้เวลาแสดงประมาณ 2 - 3 ชั่วโมง โดยเริ่ม ตั้งแต่เวลา 10.30 - 14.00 น. แบ่งเวลาการแสดงดังนี้

10.30 - 11.30 น. พิธีกรรมภาคเช้า

11.30 - 12.00 น. การแสดงละครภาคเช้า

พักกลางวันเพื่อตาเครื่องตั้งเว

13.00 - 13.30 น. พิธีกรรมภาคบ่าย

13.30 - 14.00 น. การแสดงละครภาคบ่าย - ภาโรง

2. การแสดงในสถานที่อื่น ใช้เวลาแสดงประมาณ 4-5 ชั่วโมง เริ่มตั้งแต่ เวลา 10.00 - 15.30 น. โดยแบ่งเวลาการแสดงดังนี้

10.00 - 11.00 น. พิธีกรรมภาคเช้า

11.00 - 12.00 น. การแสดงละครภาคเช้า

พักกลางวันเพื่อถาเครื่องสังเวช

13.00 - 14.00 น. พิธีกรรมภาคบ่าย

14.00 - 15.00 น. การแสดงละครภาคบ่าย - ภาโรง

การแสดงละครเพื่อแก้สบบนที่วัดมหาธาตุวรวิหาร จะใช้เวลาน้อยกว่าการแสดง สถานที่อื่น ๆ และต้องแสดงในเวลากลางวัน โดยมีพิธีกรรมและการแสดงทั้งภาคเช้าและภาคบ่าย ตามที่ถือปฏิบัติกันมาอาจเป็นเพราะ

1. การแก้สบบนมักมีเครื่องสังเวชถวายตั้งหักคี่ศิทธี และต้องถวายในช่วงเช้า ก่อนเที่ยงเช่นเดียวกับการถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์ ดังนั้นทั้งละครและภัตตาหารซึ่งเป็นเครื่องแก้สบบนจึงต้องถวายในเวลากลางวัน

2. เนื่องจากพิธีกรรมในการแสดงมีทั้งภาคเช้าและบ่าย การแสดงละครจึงแบ่งเป็น 2 ช่วงเช่นเดียวกัน ซึ่งนอกจากให้การแก้สบบนสำเร็จลุล่วงตามความเชื่อที่ถือปฏิบัติกันมาว่า ต้องกล่าวตักสบบน 2 ครั้ง คือ ครั้งแรกในช่วงเที่ยงวัน (พักกลางวัน) ปิดการแสดงภาคเช้า และครั้งหลังในตอนจบการแสดงภาคบ่ายหรือภาโรง แต่ยังมี การแสดงละครเพื่อความบันเทิง ตั้งแต่เช้าถึงบ่ายอีกด้วย

การแสดงเป็นมหรสพ จะแสดงเวลาถากกลางคืนในช่วงเวลาใดก็ได้ตามความประสงค์ของเจ้าภาพ การแสดงแต่ละครั้งใช้เวลาแสดงตั้งแต่ 1 - 3 ชั่วโมง

สรุป

1. บทบาทของละครชาตรีในจังหวัดเพชรบุรี นิยมแสดงในงานเทศกาล งานพิธีกรรมต่าง ๆ ทั้งงานมงคล และ อวมงคล โดยเฉพาะการแสดงเพื่อการแก้สบบน ซึ่งผู้แสดงยึดเป็นอาชีพเพื่อเลี้ยงชีพ

2. คณะละครชาตรีเมืองเพชร ในปัจจุบันมีจำนวนมากถึง 28 คณะ ตั้งถิ่นฐานอยู่เป็นกลุ่มใน 3 อำเภอ ได้แก่

1) อำเภอเมือง จำนวน 26 คณะ ในตำบลท่าราบ 18 คณะ เช่น คณะพรหมสุวรรณ คณะเทพนิมาน คณะขวัญเมืองประดิษฐ์ศิลป์ คณะประพรศิษย์ฉลองศรี ฯลฯ ในตำบลเวียงคอก มี 3 คณะ คือ คณะรจนิทร์นาฎศิลป์ คณะถนอมตะอาคศิลป์ และคณะอนงค์ และที่ตำบล หัวสะพานมี 5 คณะ คือ คณะชอครักสุนันทา คณะชุตรินาฎศิลป์ คณะนาฏยานิยมศิลป์ และ คณะละม่อมวัยรุ่น

2) อำเภอบ้านแหลม ได้แก่ คณะสี่พี่น้อง

3) อำเภอบ้านลาด ได้แก่ คณะสี่พี่น้อง (ศาลาหมุณี)

3. การถ่ายทอดและสืบทอด ความรู้ทางละครชาตรีเป็นไปอย่างกว้างขวางคือ นอกจากจะถ่ายทอดกันในกลุ่มเครือญาติแล้ว ยังสอนให้กับบุคคลอื่นที่สนใจ แต่เพื่อป้องกันการแข่งขันทางธุรกิจความที่บรรพบุรุษถือปฏิบัติกันมา การถ่ายทอดความรู้ทางละครชาตรีให้กับบุคคลอื่น จึงมุ่งเพียงให้สามารถแสดงเป็นอาชีพ เพื่อเป็นศิษย์ไว้แสดงในคณะ แต่ไม่มีความรู้ในเรื่องพิธีกรรม ราชชาตรี ซึ่งจะถ่ายทอดกันเฉพาะในกลุ่มเครือญาติเท่านั้น

4. ผู้แสดง ละครชาตรีในจังหวัดเพชรบุรี มีทั้งผู้แสดงสมัครเล่น และแสดงเป็นอาชีพ ผู้แสดงส่วนใหญ่เป็นหญิง มีอายุตั้งแต่ 4 - 70 ปี ลักษณะการประกอบอาชีพมีทั้งผู้แสดงตั้งกัคคะ และผู้แสดงอิสระ หรือศิลปินเดี่ยวไม่ตั้งกัคคะ โดยจัดกลุ่มการแสดงแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ ผู้แสดงรุ่นเล็ก (อายุ 4 - 18 ปี) ผู้แสดงรุ่นใหญ่ (อายุ 30 ปี ขึ้นไป) และผู้แสดงผสม (อายุ 4 - 65 ปี)

5. การดำเนินการจัดการแสดง ผู้ดำเนินการคือ หัวหน้าคณะ ซึ่งมีหน้าที่จัดหาคนบท ตัวละคร นักดนตรี และจัดเตรียมเครื่องบน เครื่องล่าง ในวันก่อนการแสดง และในวันแสดงจะต้องจัดเตรียมสถานที่ ตั้งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ แจกบทละครให้กับตัวละคร ติดต่อเจ้าภาพก่อนถึงเวลาแสดง

6. โอกาสที่แสดง การแสดงละครชาตรีเมืองเพชร แบ่งออกเป็น

1) การแสดงเพื่อการแก้สินบน นิยมแสดงในเวลากลางวัน โดยการนำถวายมือเป็นยก และแสดงเป็นละคร มีทั้งละคร 1 โรง และ ละคร 2 หรือ 3 โรง

2) การแสดงเป็นมหรสพ นิยมแสดงในเวลากลางคืน เนื่องในโอกาสต่างๆ เช่น งานฉลองแสดงความยินดี ฉลองความสำเร็จ งานประจำปี เทศกาลต่าง ๆ

7. การติดต่อการแสดง ติดต่อได้ 3 วิธี

1) ติดต่อกับเจ้าของคณะทางโทรศัพท์ หรือ ขณะที่กำลังแสดง

2) ติดต่อกับนายหน้า

3) ติดต่อกับเจ้าของคณะ โดยมีคนจับสามล้อเครื่อง คนขี่สามล้อ เป็นผู้นำทางไป

8. ช่วงเวลาจัดแสดง การแสดงเพื่องานมหรสพแสดงได้ตลอดปี หากแสดงเพื่อการแก้สึบบนนิคมแสดงในช่วงออกพรรษา รวมเวลาประมาณ 9 เดือน ช่วงที่นิยมแก้สึบบนมากที่สุดในแต่ละปีคือ เดือนกุมภาพันธ์ ถึงเดือนเมษายน

9. สถานที่แสดง ละครชาตรีแสดงได้ในสถานที่ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นวัด บ้านเรือน ตลาด ชายทะเล สถานที่ที่นิยมแสดงคือ สถานที่ตั้งศักดิ์สิทธิ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวัดมหาธาตุวรวิหาร ซึ่งเป็นสถานที่ที่มีผู้ว่าจ้างให้แสดงเพื่อแก้สึบบนเป็นประจำเกือบทุกวัน จึงอาจกล่าวได้ว่า วัดมหาธาตุวรวิหารเป็นแหล่งประกอบอาชีพที่สำคัญแห่งหนึ่งของละครชาตรีเมืองเพชร

10. อัตราค่าจ้างแสดง กำหนดราคาแบ่งเป็น

การแสดงภายในจังหวัด ถ้าแสดงในวัดมหาธาตุวรวิหาร ราคาประมาณ 1,300-1,500 บาทต่อละคร 1 โรง การแสดงที่บ้านเจ้าภาพ หรือสถานที่อื่น ๆ ค่าแสดง 2,500-3,500 บาท โดยไม่รวมค่าใช้จ่ายในการเดินทาง และโรงแสดง

การแสดงต่างจังหวัด ค่าจ้างแสดงประมาณ 3,500 - 4,500 บาทต่อละคร 1 โรง โดยเจ้าภาพต้องเสียค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับสถานที่โรงแสดง ค่าเดินทาง

สำหรับค่าตัวผู้แสดงรุ่นเล็กคนละ 50-70 บาท ผู้แสดงรุ่นใหญ่คนละ 80-100 บาท คนบท และนักดนตรีคนละ 100-120 บาท กรณีแสดงต่างจังหวัดจะหักค่าใช้จ่ายก่อนแบ่งเฉลี่ยเท่าๆกัน

11. เวลาที่ให้แสดง การแสดงเพื่อแก้สึบบน หากแสดงในวัดมหาธาตุวรวิหารใช้เวลาแสดง 2 - 3 ชั่วโมง แต่ถ้าแสดงในสถานที่อื่นใช้เวลาแสดง 4 - 5 ชั่วโมง โดยแสดงทั้งภาคเช้าและภาคบ่าย ตามลำดับพิธีกรรมและการแสดงละคร

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย